

Přirozené zásady práva.

Jaromír Sedláček.

K tomuto nadpisu dovoluji si podotknouti, že nejedná se o nějakou studii o tom, co rozuměti jest přirozenými zásadami práva, které by měly tvořiti podklad pozitivního práva. Nic není mne vzdálenější. V těchto málo řádcích chci jen upozorniti na to, co rozumí § 7. obč. zákona skrze přirozené zásady práva; článek tento bude tedy pouze jakousi marginální glossou ke druhé větě §. 7. obč. zákona, jejíž autentický text zní: *Bleibt ein Rechtsfall noch zweifelhaft, so muss solcher mit Hinsicht auf die sorgfältig gesammelten und reiflich erwogenen Umstände nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen entschieden werden.*

Má-li článek pouze jako glossa obsahovati autorův názor, zbytečno bylo by, kdyby podával též kritické hodnocení mínění v literatuře o té otázce pronesených, což připomínám těm, kteří v registrování mínění, o té neb oné otázce pronesených, spatřují kvintesenci vědecké práce. Tak článek můj nebude citovati žádnou vědeckou práci a nebude to ani z prázdné ješitnosti, ani z podvodné marnivosti, neboť jsem si vědom, že myšlenky pronesené nejsou ani zcela originální, ale jsem si též vědom, že jsou do té míry mé, že nejsem povinen vzdálený jich pramen uváděti, abych se vyhnul výtce plagiátu.

1. Předpoklady. Právní případ a právní norma. Zmíněné ustanovení obč. zákona nařizuje soudci, aby v těch případech rozhodoval dle přirozených zásad právních, kde právní případ nedá se rozhodnouti dle platných ustanovení práva. Co je to právní případ? V obecném životě často slyšíme mluvíti o »případech«, mluví o nich lékaři, vychovatelé, právníci, mluví o nich i lidé obchodu a průmyslu. Všimneme-li si pak toho, co nazývají »případem«, shledáme, že jistá skutečnost stojí zde nevyřešená oproti jich činnosti; je-li tato skutečnost vyřešena, přestává býti případem a mluvíme o ní pouze v čase minulém. Případ chirurgův po zdařilé operaci přestal býti případem, byl pouze. Všimneme si dobře, konkrétní skutečnost je nevyřešena naší činností; pokud pak tato činnost nás vědecky zajímá, jest ovládána určitými zásadami a tak můžeme snad

řící, že případem rozumíme danou skutečnost, která má býti naší činností vyřešena dle určitých zásad, a tak můžeme mluvíti o případu lékařském, vychovatelském, hospodářském, mravním atd. Řešení pak děje se tím, že všeobecné zásady používám na danou skutečnost, a tím jednám. Tímto používáním těch kterých všeobecných zásad stává se daná skutečnost případem lékařským, vychovatelským, mravním atd. Tedy ze všeobecných zásad čerpá skutečnost svoji relevanci pro tu neb onu disciplinu našeho jednání a ne naopak. Nejinak má se to i s právním případem; i tento čerpá svoji relevanci ze všeobecných zásad, t. j. právních norem a nikoliv naopak. Musíme míti nejprve právní normy, abychom mohli danou skutečnost kvalifikovati jako právní případ, ale nemůžeme z dané skutečnosti odvozovati právní normy. Tak zaujímám opačné stanovisko než škola t. zv. sociologická, již argumenty však zde vyvraceti nemíním.

Tím však náš problém zdá se býti nevyřešitelným: pro právní případ máme hledati normu, když přece jen z normy můžeme poznati, zda se jedná o právní případ. Než starodávný pláštík přirozeného práva nesmí nás zmásti, jež domnívalo se, že »právo« existuje bez právní normy a že k těmto právům nutno hledati právní normu. Psychologicky jest to možné, nikoliv však logicky, neboť logicky jest norma vždy prius a právo posterius, jen psychologicky jest zdánlivě opačná cesta, že temný cit nám nařizuje uznati právo — což je jen rub určité povinnosti — k němuž normu teprve hledáme, ale pak nalezená norma je jen přesně vyjádřený onen temný cit.

Hledáme-li tudíž pro právní případ právní normu, činíme tak proto, že temný cit nám velí, že danou skutečnost máme řešiti dle právní normy. Co tím však rozuměti? Nechceme ani sami jednati, ale chceme, aby jednaly osoby k tomu povolané, aby pravdě daly průchod, aby křivdu ztrestaly. Chtění to má však jen tehdy podkladu, tvoří-li cit onen standartní přesvědčení té které sociální skupiny, při čemž »sociální« rozuměti jest v nejširším slova smyslu. Jen pak můžeme očekávati, že tento temný cit bude vyjádřen objektivní normou, dle níž tato sociální skupina — dovoďte mi, abych mluvil trochu obrazně — dává průchod pravdě a trestá křivdu. Shledáváte, že jsme se ocitli v ovzduší etiky a v tom se též nemýlíte. Jsme skutečně v ovzduší etiky, neboť onen cit je právě jen citem mravním. Ale přece je jen rozdíl v dalším. A to v tom, jak chováme se k onomu obecnému citu, formulovanému v normu. Považujeme-li ji jen za přibližně vyjádřené subj. přesvědčení členů této sociální skupiny, jak tito skutečnost onu posuzují a jak se k ní chovají, anebo abstrahuje-li od těchto subj. přesvědčení a přičítáme-li tuto normu této sociální skupině jako takové (což může býti stát, ale nemusí) jako normu jejího jednání. V prvním případě máme řešení

etické, v druhém právní. V tomto případě vidíme, že jsme subjekt normy pozměnili, že ze sociální skupiny jsme učinili jednotku, která ve skutečnosti ani neexistuje, že jsme přenesli odpovědnost z jednotlivých členů skupiny na skupinu jako celek, čili jinými slovy, normu jsme odloučili od jednotlivých členů této společnosti a promítli jí do pomyslného bodu. Tak ze sociální společnosti stala se pouhá konstrukce. Pravdivost tohoto promítání spočívá ovšem zcela jen na citu — dále nevysvětlitelném —, že promítání je obecně platné a nutné. Psychologicky ovšem můžeme zjistiti jeho podmínky, ale s hlediska našeho jednání není ho možno dále vysvětliti, je pro nás takovou kategorií, jako je kategorií pravdivost našich úsudků vůbec.

Z promítání norem plyne jich zvláštní qualita, označená jako heteronomie a z povahy promítnutého subjektu norem následuje, že normy zachycují lidské chování jen v objektivní jeho povaze, totiž v relaci k dotčenému sociálnímu celku a neptají se po subjektivní povaze chování, jako to činí morálka (a to i heteronomní morálka). Tak může se státi, že morálka a právo se rozcházejí, a hodnocení dle morálky nikdy není totožné s hodnocením dle práva, ba můžeme mluvit o nemorálním právu. Důsledkem této heteronomie je, že subjektem norem nejsou lidé, nýbrž ony subjekty, jež norma určí — osoby. Jsou to konstrukce, z nichž jednu — sociální skupinu — jsme již poznali. Heteronomie značí, že norma vychází od jiného subjektu než jsem já a tu ovšem norma nemůže nikdy býti tak konstruována, aby na každý případ mohla se beze všeho použítí, při tomto použítí normy musí se obsah její doplniti. Tak podobá se více méně každá právní norma blanketu a tato vlastnost norem může míti různé stupně od všeobecné normy: co A prohlásí, dle toho budu se řídit, až do nejkasuističtějšího zákona. A tak mohou býti normy různého stupně a na sobě závislé. Mluvíme pak o blanketních normách — což je věci vkusu —, má-li norma býti doplněna jinou normou, a pak teprve na dané případy použitelná, a tohoto názvosloví budeme používati. Pro naše hledisko je lhostejno, je-li právní norma psaná či nepsaná, zda je jasněji neb méně jasně vyjádřena, zda je pronesená všeobecně formou zákona, nebo konkrétně formou rozhodnutí. Rozhodno je, že se přiřítá sociální skupině jako jednotce. Tak možno je, aby vedle psaného práva zákonného existovalo právo nepsané.

II. Přirozené zásady práva. Za těchto předpokladů je náš problém řešitelný. Dle toho obsahuje zmíněné ustanovení povinnost soudce, aby v těch případech, kde není zákonného ustanovení a kde by přece rozhodnouti se mělo dle určité normy právní, jak jsme již svrchu popsali, rozhodoval dle ní, ač není vyjádřena formou zákona. O významu takové blanketní normy může povstati spor: jedni mohou ji považovati za zby-

tečnou, jiní ne. Otázka, dle jakých norem má rozhodovati soudce! Veliká většina odpoví, že ovšem dle pozitivního práva. Ale co je pozitivní právo? Tu odpovědi nebudou již tak jednotné. Prozkoumáme-li je však blíže, shledáme, že jsou přece jen stejné, každý odpoví v jádře, že pozitivní právo jsou ony normy, které promítáme v onen pomyslný subjekt sociální jednotky. Tak soustřeďuje se náš problém v otázku, které normy promítáme my zde v našem obvodu právním v sociální celek — u nás stát — a tím je považujeme za právní normy? Máme-li za to, že jsou to jen ony normy, které jsou vyjádřeny formou zákona, t. j. dle předpisů t. zv. základních státních zákonů promulgované, čili že se řídíme tou nejvyšší normou právní, že jen to, co dle předpisů ústavy bude prohlášeno za normu našeho jednání, tvoří naše pozitivní právo, zodpovíme naši otázku kladně. Prohlásíme-li však, že takovou normou se neřídíme, zodpovíme záporně. Dle mého přesvědčení je však prvý způsob řešení právní, neboť nikde nenalzáme dokladů, že by vedle psaného práva zákonného u nás existovalo i právo nepsané — právo zvykové. Je sice pravda, že právní normy v zákoně stanovené v různých dobách a v různých rozhodnutích různě se používají, ale jsou to přece jen stejné zákonné normy a jen ty se používají.

Důsledek toho však zdá se býti, že ustanovení druhé věty §. 7. obč. zák. buď jak buď nemá smyslu. Neboť je-li naše pozitivní právo jen souhrn norem v zákonech obsažených, pak nemůže soudce rozhodovati dle norem, které zákonné normy nemají. Důsledek zdá se býti tak jasný, že není proti němu námitky. A přece. Nedávno upozornil W e y r na tu okolnost, že právní normy jsou různé kvality — závislé a nezávislé —, a tato Weyrova konstrukce snad nám bude dalším vodítkem. Není, myslím, sporu o tom, že všechny právní normy zákonné čerpají svoji relevanci u nás z oné nejvyšší právní normy, jak jsme ji výše popsali. Ale není pochyby, že ony zákonné právní normy mohou zase poskytovat právní relevanci dalším normám, prohlášeným ve formě nařízení, rozhodnutí i právních jednání. Může-li čerpati ministerské nařízení svoji právně-normovou relevanci ze zákona, není na překážku, aby i jiné skutečnosti nemohly čerpati svoji normovou relevanci ze zákona. A takovou skutečností jsou i přirozené právní zásady, čímž rozuměti jest přesvědčení, že dotčený »případ« má býti dle práva určitým způsobem hodnocen, třeba norma nebyla zákonem vyjádřena. Tím naše nejvyšší právní norma nikterak není porušena, neboť stát formou zákona zavazuje se jednati dle onoho přesvědčení. Poměrná neurčitost zmíněného »obecného přesvědčení« nesmi nás másti, není o nic menší, ba myslím, že je o hodně menší než neurčitost t. zv. prováděcích nařízení, pohlížíme-li na tyto v relevanci budoucnosti, ale ostatně to je otázka, která sem nepatří,

neboť zde hodnotíme právní normy a to již právní vědě nepřislouží.

Jest však dobře rozlišovati onen případ, kde obecné přesvědčení čerpá svoji právně normovou relevanci samo ze sebe a ten případ, kde čerpá ji z jiných norem. Při tomto kritickém rozlišení nebudeme uvedeni v omyl, abychom prohlásili normu v §. 7. obč. zák. obsaženou buď za neřešitelnou, neb za zbytečnou. Ostatně ustanovení toto není v našem právu ojedinělé, neboť setkáváme se s podobnými normami v obchodním zákoně v ustanoveních o zvykovém právu a do jisté míry o obchodních zvyklostech (srov. stanov. §. 10. obč. z.), pak v trestním právu v ustanoveních o porotních soudech, kde porotci mají rozhodovati dle svého »svědomí a vědomí« a t. p.

III. P r á v n í s k u t e č n o s t i t é t o n o r m y. Normy máme, abychom dle nich jednali, t. j. užívali jich v konkrétních případech, tu máme však na jedné straně skutečnost, to co je, a na druhé straně normu, to co má býti. Má-li nastati synthesa skutečnosti a heteronomní normy, musí zde býti něco, co je oběma společno, co nalézáme jak ve skutečném světě, tak i v myšlených normách. (Při autonomní normě nastává ovšem jiná synthesa.) Toto společné jsou pojmy zjevů skutečnosti, neboť mají ve skutečnosti společnou tu okolnost, že jsou schemata zjevů našich smyslových předmětů, a s normou mají to společno, že neexistují, nýbrž že jsou pouze myšleny. Tyto pojmy — jež s hlediska norem, úplně nevědomky ovšem, nazvány byly zcela případně skutečnostmi — jsou podmínkami, kdy norma může býti používána. Připamatujme si však dobře, že naše pojmy jsou schemata, označující metodu, jak spojujeme a řadíme naše představy, a že pojem není přesným obrazem vjemu sevšeobecnělého, a že hranice rozsahu pojmu nejsou přesně určitelný. Tak pojmy samy obsahují cosi prozatímního a neurčitěho, tato prozatímnost a neurčitost stupňuje se však, když spojíme tyto pojmy s myšlenými normami, nastává zde dvojitá synthesa: normy s pojmem zjevu a pojmu tohoto se zjevem. Řekli jsme, že každá norma podobá se blanketu, který v každém případě užití musí býti vyplněn. Jakým způsobem vyplněn? Zákon stanoví jisté podmínky — tedy skutečnosti — jak normy používat. Nejprve, že zákonu nesmí se podkládati jiný smysl, než v zákoně je vyrčen, jak stručně můžeme shrnouti ustanovení §. 6. obč. zák., což značí, že pojmy, které zákonná norma obsahuje, nesmí býti vykládány libovolně, nýbrž dle obecného mínění, že jen tak může býti norma doplňována. Doplněním normy se obsah její mění a tak můžeme si vysvětliti, že téže normy může býti různě používáno. Avšak na tomto používání norem zákon nepřestává a nařizuje v §. 7., větě první, analogické používání norem, jež zákon sice značně omezuje, avšak přece nařizuje, aby právní skuteč-

nosti v normě obsažené byly změněny, aby norma byla použitelná na podobné případy oněm, na něž se vztahují právní skutečnosti v normě obsažené. To však předpokládá, že jsme přesvědčeni, že toto analogické užití norem je nutné. Konečně zákon nařizuje, aby v nedostatku norem byla norma konstruována dle obecného přesvědčení. Tak máme různé stupně onoho přesvědčení, že dané případy nutno rozhodnouti dle právních norem a tyto stupně znenáhla v sebe přecházejí.

Po té vrátíme se opět k právní skutečnosti normy námi popisované. Prvým předpokladem této normy je, že daný právní případ nedá se vysvětliti dle zákona, ani dle dovolené analogie zákonných norem, že zůstává »pochybným«. Dle toho, co jsme pravili výše, není případ pochybným, nýbrž my nevíme, jak se dle právních norem máme vůči němu chovati, musíme si právní normu teprve nalézt, zde tedy nalézání práva a stanovení norem spadá v jedno. Normu máme nalézt dle přirozených zásad právních — což jsme již výše vysvětlili, »sebravše pečlivě a zrale uváživše okolnosti«. To vztahovati se může na dvojí. Jednak na okolnosti, které nám naznačují, že právní cit vedoucí nás ke konstrukci normy, je pravdivý v tom smyslu, jak jsme pravdivost popsali, jednak na náležitosti onoho případu, které nás nutí použití na tento případ konstruovanou právní normu, t. j. na právní skutečnost. Chceme-li tudíž použití ustanovení druhé věty §. 7. obč. zák., musíme uvědomiti si trojí:

1. že daný případ nedá se subsumovati pod dané zákonné normy, ani analogicky pozměněné;

2. že cit náš nás nutká, dle nějaké právní normy rozhodnouti, a že cit tento je pravdivý a dle toho konstruujeme právní normu;

3. že právní skutečnosti této normy jsou v tom kterém případě dány.

Tyto pak tři momenty tvoří právní skutečnosti této normy.*)

Morava součástí českého státu. (Přehled historický.)

Jan Kapras.

II. Morava lenní sekundogeniturou lucemburskou.

Koncem vlády Přemyslovců, za bouří a nepořádků po vymření jich a začátkem vlády Jana Lucemburského Morava ne-

*) Proším, aby mi byl prominut poněkud těsnopisný způsob vyjadřování a aby omezenost místa nebyla vykládána jako omezenost myšlení.